

Apokrif orosz Petőfi-versek és szerzőik

Petőfi oroszországi népszerűségének egyik kevésbé ismert jelensége a neki tulajdonított versek kérdése. Ennek feltárása figyelmet érdemel nem csak az említett szempontból, de Petőfi eltűnésével kapcsolatban is.

Az 1870-es években bukkant fel először a magyar költő szibériai raboskodásának alaptalan verziója, amelyet századunk 30—40-es éveiben újra nagy lármával tártak az olvasóközönség elé. Ekkor „döntő bizonyítékként” előkerültek a költő ismeretlen s magyar eredetiben tényleg nem létező rabság idején írt versei.

Ilyés Gyula írja le Petőfi-könyvében, hogy miként „ingott” meg jómagya is, az egyik, 1936-ban megjelent álhir nyomán, miszerint „egy szibériai faluban írásos adatokra bukkantak” Petrovics Sándorra vonatkozólag. „Azonnal írtam egy orosz írói egyesülethez, diplomáciai testületekhez fordultam: derítsék ki, mi igaz ebből, szerezzék meg, juttassák el hozzánk azokat az iratokat, minden sort, ami attól a Petrovics Sándortól hátramaradt, hátha magyar betű is akad köztük, hátha vers is akad köztük, mert leghívebben a vers után állapíthatnánk meg, valóban Petőfi élt-e ott; a vers a költő legbiztosabb személyi igazoló irata”.

A Szovjetunióból kapott válaszból az tűnt ki, hogy „a múlt század második felében valóban terjesztettek kéziratban oroszul olyan forradalmi Petőfi-verseket, amelyeknek nincs magyar eredetije”. De végül az is kiderült, hogy „ezeket orosz forradalmárok írták, s az akkor már Oroszországban is ismert magyar költő nevét csak álnévként, fedőnévként írták — mintegy engesztelésként, vagy tán kihívásként — verseik alá”.

Ilyés megállapítása helytálló és információit csak két részletben kell korrigálnunk. A rendelkezésünkre álló anyagból ugyanis kitűnik, hogy a forradalmi versek nem a múlt század második felében, hanem a századforduló idején jelentek meg, és ezek között nem szerepelnek kéziratban terjesztett költemények. Mindenesetre az 1959-ben kiadott „Volnaja russzkaja poezija vtoroj polovini XIX-veka” (A XIX. század második felének szabad orosz költészete) című majd kilencszáz oldalas gyűjteményben, amely tartalmazza a kéziratban terjesztett verseket is, Petőfi- vagy neki tulajdonított) anyag nem szerepel. Ugyancsak nem található ilyen versek a „Revolucionnaja poezija” 1890—1917 (Forradalmi költészet 1890—1917) című 1954-ben megjelent kiadványban sem.

Radó György kéziratoss bibliográfiájában, amelyben a magyar irodalom oroszországi elterjedését térképezte fel, nyolc verset sorol fel, amelyek Petőfi neve alatt jelentek meg különböző orosz kiadványokban, de eredetije nem ismeretes.

Íme jegyzékük időrendi sorrendben:

1. „Podruga” (Barátnőmnek). M. N. fordítása. „Gyelo”, 1875. 9. sz.
2. „Ja vigyel no sznye...” (Álmomban megláttam). O. M. fordítása. „Vjesztnyik Evropi”. 1885. 11. sz.
3. „Ja pomnyu vecser blagodatnij” (Az a békés este...). 1891. 44. sz.
4. „Ja árfoj bül sz naborom sztrun mogucsím” (Erősen hangzó hárfá voltam). N. Novics fordítása. „Peterburgszkaja zszizny”. 1899. 378. sz.
5. „V izgnanyii” (Száműzetésben). L. Medvegyev fordítása. „Nabljudatyel”. 1891. 2. sz.
6. „Bojevaja peszny” (Harci dal). Sz. Travinov fordítása. „Russzkoje bogatszvo”. 1901. 10. sz.
7. „Mogila bojca” (A harcos sírja). K. Barhin fordítása. Obrazovanyije. 1902. 11. sz.

8. Ne bugy ja jevrejem (Ha nem lennék zsidó). L. Jaffe. Grjaduscsee. Sztihotrozenija. (A jövő. Versek) című kötetben. Grodno, 1902.

Részletesen csak a forradalminak nevezhető versekkel foglalkozunk, s ilyeneknek nevezhetőek a 3., 7. és 8. szám alatt felsoroltak. A többiekre vonatkozólag feladatunkat csak általános megjegyzésekre korlátozzuk.

Az 1. számú vers, amely a Gyelo című pétervári folyóiratban jelent meg, nem vonatkoztatható Petőfihez, akinek a neve itt nincs is feltüntetve. A kilenc versszakból álló mű címe alatt „Sz vengerszkego” (Magyarból) szavak állanak. Különben a Gyelo a 70-es évek folyamán igen sok Petőfi-tolmácsolást közölt — az ismert haladó költő — Konsztantyin Seller-Mihajlov tollából.

A 2. számú vers M. O. névjegy alatt meglapuló „fordítója” Olga Mihajlovna Csjumina, aki később Petőfi több versét tolmácsolta, és a Petőfi Társaság tiszteletbeli tagjává választotta. A költőnő a megnevezett folyóiratszámában két Petőfi-verset közölt. Az első a „Ha az isten” címűnek pontatlan tolmácsolása, a második, amint D. Zöldhelyi Zsuzsa megállapította, „alighanem az »Apostol« és más Petőfi-művek sugallotta” átköltés. Ezekre a fordításokra felfigyelt a magyar—oroszi irodalmi kapcsolatok lelkes művelője, Szabó Endre, aki felvilágosítást kért a szerkesztőségtől a fordításokkal kapcsolatban. A válaszban Csjumina mentegetőzik, Petőfi francia átültetőjére, Coppéera hivatkozik, aki leközölt egy hasonló verset. (Lásd: D. Zöldhelyi Zsuzsa. Szabó Endre, az orosz irodalom magyar népszerűsítője. Tanulmányok a magyar—oroszi irodalmi kapcsolatok köréből. III. köt. Bp., 1961. 147—148.)

A 4. és 5. számú versek címükből ítélve nem politikai versek szövegei, nem álltak rendelkezésünkre. Különben az Erősen hangzó hárfa voltam című vers „fordítója” Nyikolaj Nyikolajevics Bahtyin ismert orosz irodalmár (fedőneve: N. Novics), aki az 1897-ben kiadott „Magyarszkuje poeti” című magyar versgyűjteménynek a szerkesztője volt.

A 8. szám alatt feltüntetett vers „fordítója” Lev Boriszovics Jaffe (1875—?) grodnói származású költő, több zsidó tárgyú mű szerzője, a század elején megjelenő tizenöt kötetes „Jevrejszkaja Enciklopedia” munkatársa.

Időrendben az első politikai tartalmú vers az 1891-ben napvilágot látott „Száműzetésben”. Szerzője Lev Mihajlovics Medvegyev (1865—1904) költő, és gyerekeknek szánt művek szerzője. A folyton anyagi gondokkal küzdő írónak már diákkorában kellemetlenségei voltak a hatóságokkal. A moszkvai egyetemen filológiát és jogot hallgató Medvegyevet 1887-ben kicsapták és két évre a Kaukázusba száműzték. Hazatérése után a moszvai Gyetszkoje cstenyje (Gyermekolvasmányok) című folyóiratnak a munkatársa, amelynek gondozásában két verskötete látott napvilágot. 1895-ben Miczkiewicz „Krimi szonettjei”-t fordítja le, miután lengyel származású feleségétől elszakítja a nyelvet.

Egyik jó ismerőse Ivan Alekszejevics Belouszov (1863—1930) népi származású költő, aki Petőfi népszerűsítőjeként is tevékenykedett, visszaemlékezéseiben „szelid és derék” embernek nevezi Medvegyevet, aki „őszinte hűséget tanúsított az irodalom iránt”.

Azonban versünk szerzője, aki, mint említettük, állandó pénzhiánnyal küzdött, úgy látszik, nem tulajdonított különös jelentőséget annak, hogy melyik kiadvány közli le műveit. A Péterváron kiadott „Nabljudatyel”, amelyben a Petőfi nevével jelölt vers megjelent, kimondottan reakciós és sovén színezetű folyóirat volt.

A három strófából álló versben a Kaukázusban eltöltött idő keserősége, az önkényuralmi rendszer iránti tiltakozás hallatja magát.

A költő élettársával együtt dél kék ege alatt keres menedéket, mert észak honában, ahol „szerettek és szenvedtek a szülőföld sorsáért és becsületéért”, csak „nélkülözés, bánat és megpróbáltatás” jutott osztályrészül. A kérdés, hogy „miért?” nem segít, mint ahogy a nap ragyogása nem helyettesítheti számukra a sötét éjt. De a költő kész mindent megbocsátani: „az elnyomást, a rosszat és az igazság meggyalázását is”. Ő idegenben vár megértést, itt telnek el majd napjai szerény boldogságban és munkában, és innen küldi halála előtti utolsó búcsúját hazájának.

A vers mindent megbocsátó, engesztelődő szellemével szöges ellentétben áll a nagy magyar forradalmár-költő harcossá válásával. Azonban az északon honoló zsarnokságot leleplező költemény nem jelenhetett meg a korabeli orosz szerző műveként, s ezért kellett az elismert és ekkor már népszerűségnek örvendő külföldi költő neve, amely ezáltal nem váltotta ki a cenzúra ellenvetését.

1901-ben a pétervári liberális-narodnyik színezetű „Russzkoje bogatszvo”-ban látott napvilágot Sz. Travinov „Harci dal”-a, amelyet ugyancsak Petőfi neve jelzett. Talán éppen ez magyarázza meg, hogy a vers az 1905—1907-es forradalom idején igen népszerű volt. Ehhez tudni kell, hogy az ekkor megjelent forradalmi vers és dalgűjteményekben szerepeltek igazi Petőfi-versek is. Így az 1906-ban Moszkvában kiadott „Pesznji borbi” (A harc dalai) című kiadvány két apokrif Petőfi-költeményen kívül tartalmazta „A kutyák dalát”, „A farkasok dalát” és a „Magyar ifjakhoz” című verset. Az első két Petőfi-vers (az apokrifokkal együtt) szerepelt a Péterváron 1906-ban megjelent „Volnyica” (Szabadság) című kiadványban is.

Különben a „Harci dal” még néhány, 1905—1907-es években kiadott gyűjteményben, sőt még egy 1919-ben Petrográdon megjelentben is szerepelt.

Ami a szerzőt illeti, igen keveset tudunk róla. Mindössze még annyit, hogy atyái nevének kezdőbetűje „A”, és hogy a korabeli sajtóban (amelyben eléggé ritkán lépett fel) Sz. Sz. Orlov fedőnevet is használt. Azonkívül az is ismeretes, hogy a Péterváron 1905-ben kiadott „V grozu” (Viharban) című gyűjteményben ő szerepelt még egy verssel.

Maga a „Harci dal” művészi szempontból jelentéktelen. A dagályos szövegeket laposan és eléggé kezdetlegesen megfogalmazott gondolatok kergetik, s ezekből nyilván az elszántság dicsőítése, a világosság és a sötétség közötti harc eszméje voltak összhangban a forradalmi tömegek hangulatával.

Mind művészi, mind tartalmi szempontból is jelentősebb alkotás volt a harmadik: „A harcossírja” című forradalmi vers.

A Péterváron megjelenő „Obrazovanyije”, amelyben a vers először látott nyomdafestéket, a századforduló legjelentősebb és egyben egyik leghaladóbb irodalmi folyóirata. Állandó szerzőgárdájához tartoztak a kor kiváló írói és költői (Vikentij Vereszajev, Ivan Bunyin, Leonyid Andrejev, Alekszandr Blok, Valerij Brjusov és mások), szerkesztőségében és munkatársai között megtaláljuk Lenin akkori és későbbi harcostársait (Anatolij Lunacsarszkij, Vaclav Vorosszkij, Vladimir Boncs-Brujevics), és később a lap lekötözte Lenin egyik jelentős munkáját (Az agrárkérdés és Marx kritikái). A vers szerzője az odesszai származású Konsztantyin Boriszovics Barhin 1906-ban egy bibliai témájú versciklussal szerepelt egy ottani szépirodalmi gyűjteményben. Mint az egyik helyi gimnázium tanára és az „Odesszkije novosztyi” (Odesszai újság) munkatársa, ő ismert személyiség volt a városban. Később részt vett a szovjet pedagógia szervezésében, és a moszkvai Narkomprosz (Közoktatási népbizottság) munkatársaként éri utol 1937-ben a halál.

A „Harcossírja” Barhin egyetlen forradalmi tárgyú költeménye. Nyilvánvaló a közelség Petőfi forradalmi lírájához, amelyet a szerző bizonyára ismert. Azonban a vers motívuma nem lelhető fel Petőfi alkotásaiban:

*Ellentől kínzottan, rabláncon,
A hős lezárta szemeit,
S a zsarnok ujjongott: nem látszott
Sírhalmon kívül semmi itt.*

*Az eszme véle nem veszhet el,
Rajta nem fog a zord halál,
Új bajnok kél új harcikedvvel,
S a holt harcoss helyére áll.*

*El, kétség! Társaink halála
Int épp: a győzelem közel,*

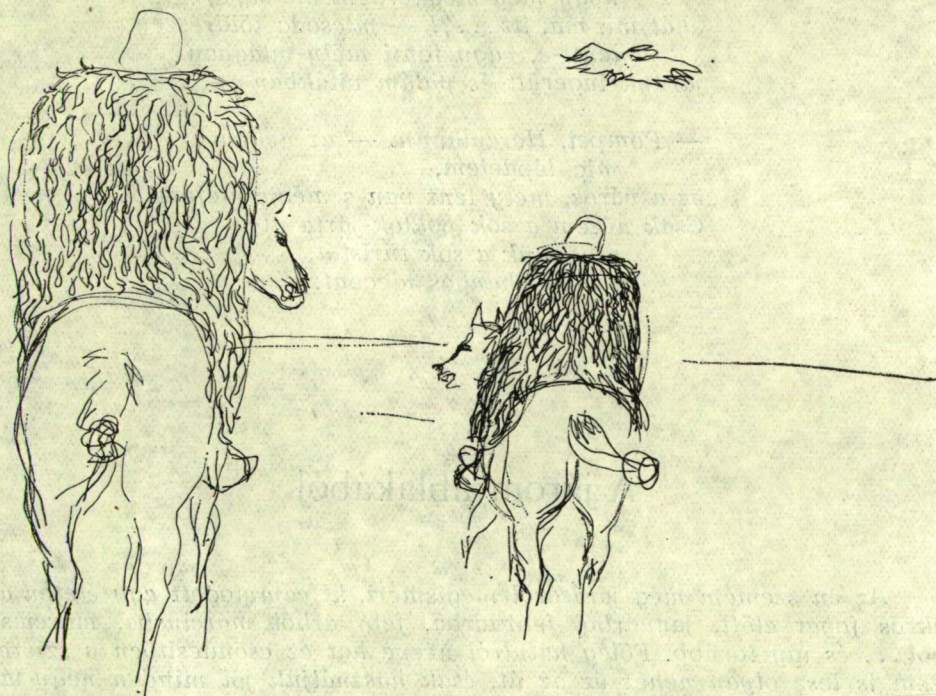
*Egy lépést sem tehetünk hátra,
Utunkat sírhant állja el.*

(Balla László fordítása)

A „Harci dal” ugyancsak jelentős népszerűségnek örvendett az 1905—1907-es forradalom idején. Az ekkor megjelent forradalmi vers- és dalgyűjtemények közül hét tartalmazta ezt a művet, de szerepelt egy szovjet kiadványban is (Pered rasszvetom. Szbornyik revoliucionnich peszeny i sztivotvorenyij. — Hajnalhasadás előtt. Forradalmi dalok és versek gyűjteménye. Moszkva, 1920).

Petőfinek tulajdonított művek megjelenése és elterjedése specifikus orosz jelenség, amely az országban uralkodó despotikus rendszer s az őt kiszolgáló cenzúra sajátos szülötte. Ugyanakkor ez visszatükrözi a magyar költő népszerűségét világszerte és Oroszországban is. A nagy népi forradalom közeledtétől terhes viszonyok között, valamint a viharos 1905—1907-es években Petőfi alkotásainak és nevének a kisugárzása tevékeny részecskéje az események súlya alatt felrázkódott orosz köztudatnak.

A Petőfi neve alatt megjelent orosz versekről elmondottak újabb adalék a nagy magyar költő világirodalmi útja történetéhez. Ennek egyik sajátos, de mindenképpen figyelemre méltó oldalhajtása — az apokrif orosz Petőfi.

SZALAY FERENC RAJZA „A PUSZTA TÉLEN”-HEZ